

INASOK ÉS MESTERLEGÉNYEK TÁRSADALMI HELYZETE A KÉZDIVÁSÁRHELYI SZŰCS CÉHBEN

CSEREY ZOLTÁN

Inaskodás

A céhek több évszázados történetében mindig az inasoknak jutott a legnehezebb sors. A mesterlegényekkel együtt örökös kizsákmányolásban szenvedtek. Munkájukért valójában csak ellátást kaptak, s az inas mesterségre tanítása is fizetésnek számított¹.

A mester házában és műhelyében az inas állott a szigorú rangfokozat legvégén. Gazdáján kívül engedelmességgel tartozott asszonyának, de ki volt szolgáltatva a mesterlegényeknek is. A műhelyben végzett munka mellett a mester családjának házkörűli tennivalóiból is részt kellett vállalnia.²

A kézdivásárhelyi szűcs céh inas szegődési szertartásához tartozott a fogadalomtétel is, ami azoknak a feladatoknak és kötelességeknek a felsorolása, amelyeket az inas szigorúan tiszteletben kellett tartson. Így mesterének és környezetének a legnagyobbtól a legkisebbig tisztelettel és megbecsüléssel tartozott; köteles volt távol maradni mindenféle rossz társaságtól; dologkerülő szolgálkkal vagy cigánnyal nem társalkodhatott; céhbeli mesterembereknek és az öregeknek útjukból félreállva, süveget levéve, tiszteletudóan kellett köszönnie; köteles volt gazdája és felesége minden parancsát és „hasznos mondásait teljesíteni, házát kiséperni, tálát felmosni, vizét bevinni“; ha a gazda a céhnél vagy barátjánál sokáig időzött, az inasnak volt a feladata utána menni és lámpással hazakísérni, csizmáját lehúzni és megtakarítani; ha gazdájának mesterlegénye volt, vele szemben is engedelmisséggel tartozott, az ő csizmáját is le kellett húzza és meg kellett takarítsa. Az inas ha a felsorolt követelményeknek eleget tett csak akkor várhatta „tanulásának az áldását“³. Mint már mondtuk a gazda kötelessége volt az inas ellátásáról és ruházatáról felszabadulásáig gondoskodni. A céh szabályzata pontosan előírta a kérdéses ruhadarabokat: „ha az inas jámborul kitölti apród esztendejét az uránál, tartozzék az ura az inasnak adni egy ködmönt, egy surcot, egy nadrágot, egy bokor csizmát, egy süveget; de addig is míg az urát szolgálja, minden esztendőben tartozik az asszonya egy—egy inggel, egy—egy lábravalóval a maga embersége szerint“⁴.

Az inas munkaidejét nem szabályozta semmiféle határozat, nem volt egységes, műhelyenként változott. Az inast a házkörűli teendők és az

egyébb feladatok sokszor annyira igénybe vették, hogy a mesterség elsajátítására alig vagy egyáltalán nem jutott ideje. Ezért fordult 1839-ben a céhhez Molnár Bálint, aki Bodó Józsefre panaszkodott, hogy a mesterségre nem tanította, hanem ehelyett az erdőre kellett járjon és a bányászoknak élelmet hordjon, miközben ruhája is elszakadozott. A céh döntése értelmében a mester tisztességes öltözékben vette maga mellé az inast, köteles tehát új ruhát készíttetni: ujast, lájbit, nadrágot és csizmát⁵. A céh, a mesterség tanítását elhanyagoló szücsmestert nem is figyelmezteti inasával szembeni alapvető kötelességére. A bepanaszoltat csupán a hasznára végzett munka következtében elszakadt ruha megújítására utasítja.

A mester házánál történt konfliktusok rendezése belső ügynek számított, a céh ezekbe nem avatkozott bele. A bánásmód az illető céhmesterre tartozott, ő döntött afelől is, hogy milyen büntetésbe részesüljön a házi rend ellen vétő inas. Amennyiben az inas sértette meg a céhszabályokat, vagy a két fél közül valamelyik a céh segítségéért folyamodott, az, ítélkezett. A szabályzatok a büntetések között nem emlegetik a testi fenyítést, mégis az esetek többségében az inast testi fenyítéssel és nem a kiváltság-levélben megjelölt pénzbírsággal sújtották. Az inasok és mestereik közötti viszonyt híven tükröz az a mód is, ahogyan a rossz bánásmód ellen a panaszt emelő inas sérelmét orvosolták: a bepanaszolt mestert kétszer figyelmezteti a céh, s ha a panasz ezután is megismétlődik, a céh más gazdát rendel az inasnak. Az inasokat tehát teljesen kiszolgáltatottá munkaadóik önkényének és szélsőségeinek, a velük szembeni brutális bánásmód semmilyen körülmények között nem számított kihágásnak. A céh utolsó, 1860-ban kiadott működési szabályzata megkísérelte ugyan a védelmet nélkülöző inas gyámolítását, de furcsa módon a védelmét arra bízták aki a leginkább bántalmazta, a gazdája, „óvni ötlet minden bántalmaktól és védeni a többi szolgáló és háziak ellen is. A kiskorú tanítványt munkásságra és jó erkölcsre szoktatni“⁶. Lényegében az inasok helyzete ezután sem változott. Az áttanulmányozott jegyzőkönyvek továbbra sem tudnak olyan céhmesterek megbírságolásáról akiket az alattvalóikkal szembeni bánásmód miatt vontak volna felelősségre. Az inas viszont, ha gazdájától elszökött és méltó panaszt nem tudott ellene felhozni, a kemény büntetésen kívül köteles volt visszatérnie régi mesteréhez. A mesterség tanulását indokolatlanul abbahagyó inast pedig a mester által ráfordított teljes összeg visszatérítésére kényszerítették⁷. Ezért az inasok szegődésekor, kezeseket állítottak, kik felelősséget vállaltak értük, hogy szorgalmasan, becsületesen kifogják tölteni a tanulóveket. Ha az inas elhagyta gazdáját és nem tudta visszatéríteni a reá költött összeget, akkor a kezes fizetett. Jancsó Sámuelhez, 1745-ben, inasnak szegődött Nagy Mózes. „Megegyeztek, hogy 4 évig fogja gazdáját jámborul szolgálni, azonban nem tudni mi okból mesterét elhagyta, kezes Szabó István kénytelen volt a céhnek 3,96 forintot és fél veder bort fizetni“⁸.

A legtöbb gondot a céhnek ezután is a megszökő vagy önkényesen távozó inasok megfékezése jelentette. Így 1786-ban Szöts Iakab inasa a céh gyű-

lése előtt vállalta, hogy többé nem hagyja el a gazdáját és becsületesen viseli magát, „ha fogadalmát megszegné immunis legyen a céhtől“. Ugyanabban az évben Jantsó Péter inas viselkedése iránt panasz merült fel, aki rövid idő alatt három gazdát is cserélt. „Mostoha apja sok könyörgése és 16 pénz lefizetése után céhgyűlést hívtak“. Az inas utolsó lehetőséget kapva a céh előtt fogadalmat tett, hogy soha többé sem új gazdáját sem pedig a céhet nem sérti meg⁹. 1873-ban is önszándéku inastávozási ügyet tárgyalt a céh. Kováts Jenő inas felszababulása előtt tanítómesterét elhagyta és Gál Gáspárhoz ment munkába. Gál Gáspár a céh előtt megígérte, hogy az inas amíg régi mesterével Jantsó Sándorral szembeni kötelezettségét nem teljesíti nem tartja többé a házánál¹⁰. A lopáson kapott inas felett is a céh ítélkezett, de sokkal szigorúbb elbírálásba részesíteték, mint, az ugyanazon hibát elkövető mestert. 1775-ben Szóts Péter, István nevezetű inasát borloplásért a céh 10 bot-pálca ütéssel büntette meg. Az inas kötelezte magát, „hogy ha többé ilyen kázusba esik legyen immunis a céhtől, az az céh nélkül maradjon“¹¹. 1856-ban is tolvajság ügyében ítélkezett a céh. Szóts Dániel két és fél évet szolgált inast lopás vétségéért a céh 6 magyar forintra birságolta¹².

A szerénységet, alázatosságot, szolgálatkészséget, a mester és háza népe számára mindenkoron megkövetelték az inasoktól. Ha az inas megpróbálta ennek a megalázott életformának egy számára emberibbel való felcserélését, nem kerülhette el gazdája haragját és a szigorú megtorlást. A céh vezetőivel szembeni tiszteletlen magatartás letörésére a céh házánál levő büntető eszközöket használták. Nem csoda tehát, ha 1850-ben Kováts István inasát Csengeri Tamást 4 lapátütésre ítélte a céh, mert „a fő céhmester úrnak nemhogy az érdemelt tiszteletet megadta volna, sőt megkisebbitette“. Az egyébként is rossz magaviseletű, de még az apjával is szembeálló és azt is bántalmazó Szóts Sámuel, Ábrahám nevezetű inasát 6 lapátütéssel büntették meg¹³.

Az inasoknak céhen kívüli kontármesterrel vagy mesterlegénnyel bármilyen üzleti kapcsolatot fenntartani tilos volt. Az ilyen szabálysértésért is verés volt a büntetés. „1829-március 7-én a nemes céh Sükös Ferenc inast 20 vesszőcsapással büntette meg azon hibájáért, hogy egy Kantába következett Morvai nevű szücslegénynek kaszapadot adott, ugyanakkor megintették, hogy a céh prejudiciumára olyant s másfélét ne cselekedjék“¹⁴.

Az inasok XIX századi helyzetéről hamisítatlan képet fest emlékirataiban Francsics Károly borbély mester. Miután keserves inaséletét tovább nem bírta elviselni, egy alapos verés után otthagyta gazdáját és haza ment. Apja a szülői szeretet és féltés leküzdése után fiának a következőket mondta: „Te fiam — úgymond — én téged annyira szeretlek, hogy azt neked meg sem mondhatom, tollal le nem irhatom, s nekem szörnyen fáj, hogy principálsod oly durva kegyetlen hozzád, de vissza kell menned, habár nem tudom mi történend is veled. Egy gazdánál kell kitanulnod mesterségedet, ha bármi nagy áldozatodba kerüljön is. Sehogy meg nem engedem, hogy inaséveidet helycserével töltsd ki, nemkülönben azt sem, hogy mester sé

get mást válassz. Akaratom pedig szilárd, az hogy amely pályára léptél, azon járj míg sorsod meg nem állit¹⁵.

Az ifjú tehát, aki kijárta a mesterség felé vezető rendkívül keserves tanulói éveket, sok szenvedésben, megaláztatásban kegyetlenségben részesült gazdája és háza népe részéről.

A mesterlegények helyzete a céhben

A mesteré válás hosszú, rögös útján az inasságot a mesterlegénység követte, mely bár egy lépéssel közelebb állott az áhitott célhoz, mégis több dologban hasonlított az inasi státushoz. A legényt is a mester családtagjaként kezelték, aki munkájáért általában ellátást és bizonyos pénzeszeget kapott. A legényt, annak, ellenére, hogy fizetést kapott, még mindig tanulóknak tekintették, bérébe a mesterség elsajátítását is beleszámították. Munkafeltételei az inasénál jobbak voltak, gazdája kizárólag szakmai munkára kötelezhette, házi munka végzésére nem kényszeríthették¹⁶.

A felszabadult inas egy esztendeig a céhnél dolgozott, utána három évet kellett más vároosban vagy országban vándorolnia. Búcsuzáskor a dékány a legénytársaság pénzéből fél kupa bor árával indította útjára a távozót. Hazajövele után magatartása és erkölce megismeréséért egy fél esztendeig a céh által kijelölt mesternél volt köteles lakni és megszabott béréért dolgozni, és csak ezután kérhette felvételét a céhbe.

A kézdivásárhelyi szűcs céh életében a szertartásos, hagyományos ceremóniával lebonyolított események közé tartoztak a szegődtetések és felszabadítások. Ilyen esemény volt az inas felszabadítása és mesterlegénységbe való iktatása. Az ünnepi asztalnál, még mielőtt a lakoma elkezdődött volna, a kis céhmester előszólitotta a felszabaduló személyt és az elkövetkezendő időszak legfontosabb feladatait, a céh elvárásait körvonalazta az ifjú előtt: „eddig a kied neve volt Józsi, de kied a maga szolgálatja, jó magaviselése és tanulása kiedről elvette ezt a nevet és lészen ezután a kied neve József mesterlegény, úgy mindazonáltal amint inasságában elébe adatott volt, hogy minden céhbeli mesterembert megbecsüljön és becsülettel köszönjön, útját el ne keresztelje, afféle haszontalan béresektől magát elvonja, cigánnyal egy pohárból ne igyék és minden rossz társaságtól magát megoltalmazza. Ezek után a kied kötelessége elsöbben az lészen, hogy próbahétre az atyamesterhez menjen két hétig, mikor a két hét eltelik, jelentse magát az atyamesterrel együtt a céhmesternél, ha a céhmesternek kívántatik megtartja kántorig, ha pedig nem kell amelyik nagyobb mesterember találatik, ahhoz kísérje az atyamester és az elejébe adandó munkát tisztán és igazán elvégezze. Kántori fizetését a privilégiumba megmondják mire lesz érdemes¹⁷.

A legények ügyeinek intézője, pártfogója és az érkező vándorlegények szálasadója az atyamester volt. A vándorlegények, mihelyt az atyamester házánál jelentkeztek, kötelesek voltak leadni a szabaduló levelüket és a vándorkönyvüket. Ezeket az okmányokat mindaddig a céh ládájába tar-

tották, ameddig a legény a városból el nem távozott. Akinek az iratai hiányoztak be kellett szereznie 2 de legfennebb 4 hét alatt utolsó tartozkodási helyéről, ellenkező esetben nem kaphatott munkát, sőt mint koborló, bizonytalan embert jelenteni kellett a város magisztrátusánál¹⁸. 1862-ben Gáspárik Jakob, Zaller János mesterlegény alkalmazását kérte a céhtől. A legényt, mivel csak útlevéllal, de vándorkönyvel nem rendelkezett, a mesterségtől eltiltották. Hasonló sorsra jutott a Jantsó Áronnál lakó vándorkönyv nélküli legény is¹⁹.

A legények szétosztása meghatározott sorrend szerint történt. A bevándorolt vagy a helyben felszabadult legények elsősorban azokhoz a mesterekhez kerültek, akik betegség vagy öregség miatt nem dolgozhattak, ezután a besorolásban az özvegyek következtek. A többi mesterlegény szétosztása a következőképpen történt: az atyamesternél felírták egy táblára az igénylők névsorát, s ezt tiszteletben tartották. Ha a legénynek nem tetszett a kiutalt műhely, két hét után elmehetett olyan helyre, ahol csak egy vagy egy legény sem volt. Ha újabb gazdáját sem tartotta megfelelőnek, többé már nem állott jogában szabadon választani. A XIX. század közepétől a szegődési kötöttségek a legények javára olyan formán módosultak, hogy minden körülmények között maguk választhatták meg munkahelyüket. Ettől fogva a Kézdivásárhelyre érkező legények a városba levő gyűjtőtanyát keresték fel. Ott a munkát kereső legények könnyebb tájékozódása végett kifüggesztve állt egy kimutatás a céh tagjairól. A mellék vagy zúg gyűjtőtanyák felállítását tiltotta a céh²⁰.

Ha a vándorló legény nem talált gazdát és munkát 3 napnál tovább nem tartózkodhatott a városban, de kapott 15 krajcárt a céh ládájából s ugyanannyit a legények ládájából is, útiköltséggként. A henyélő, dolgozni nem szerető legény nem volt méltó az útiköltségre. Azt a legényt, aki a messzabott időn túl is a városban tartózkodott, engedetlenségéért a céh megbüntette²¹.

A XVIII. században a céh a mestereknek csak egy legény szegődését engedélyezte. Kováts József ifjú mester 1775-ben, a céh tudta nélkül, két mesterlegényt hozatott Udvarhelyről. A céh ezt sokalta és az egyiket Jantsó Józsefhez utasította. A XIX. század első felében már sokkal nagyobb szabadságot élveztek a mesterek a legények alkalmazása terén is. Minden mesterembernek jogában állott annyi legényt hozatni saját költségén, amennyire szüksége volt. A hívás nélkül érkezett legények alkalmazását, a céhnek mindenkoron tudomására kellett hozni. A mesterek azonban nem egy esetben megszegik ezt az előírást és önhatalmulag alkalmaznak legényeket. 1848-ban Jantsó János mestert a céh 6 magyar forintra büntette, mert a céh híre nélkül legényt alkalmazott; úgyszintén Jantsó Jánost 1852-ben 4 forintra büntette a céh, mert mesterlegényét a céh tudta nélkül hívta magához és „művet adott neki“²².

Korhelység miatt tilos volt a hétfőt munkaszünetnek tekinteni. Azt a mestert, aki ennek helyet adott, első esetben 30 krajcárra büntették, a továbbiak során ez az összeg kétszereződött. Ha a legény a kiszabott órára nem állott munkába, levonták egy napi bérét, de aki egész hétfőn

hiányzott, annak egész heti bérét visszatartották. A gazda, ha saját hibájából vagy ittassága miatt nem biztosított munkát, köteles volt legényének a bérét folyósítani. A legények nem alhattak munkaadójuk házában kívül, s ezt 12 krajcárral büntették, ismétlődés esetén a bírság is megkétszereződött. Többszöri ilyen rendbontás után a legényt eltávolították a céhből. Nemcsak a kinnalvást tiltották, de megindoklás nélkül a műhelyt sem hagyhatták el. A mester sem küldözgethette ok nélkül a legényét.²³ Az illető helység elhagyásához pedig szükséges volt a céh jóváhagyására is. Sükös András mesterlegényt a céh 2,30 forinttal bírságolta, mert a céh híre nélkül Moldovába ment²⁴.

A munkaerő ellátásában mutatkozó nehézségek miatt a céh szabályai azt is előírták, hogy egyik mester a másiktól hitegetéssel mesterlegényt meg ne próbáljon elcsalni. 1848-ban Jantsó Jánosné arról panaszkodott, hogy a neki kiosztott Pál nevezetű legényt Jantsó Sámuel elcsalta tőle. A szabálysértő mestert 8 magyar forint megfizetésével sujtották.

A kiváltságlevélben felsorolt okok mellett a rossz bánásmód és a nyomorúságos élet, valamint a mesterség elsajátítását gátoló akadályok késztették a legényeket a gyakori helyváltásra. 1827-ben Csiszár Dániel Szóts Dávid nevezetű mesterlegénye kérte a céhet, hogy rendeljen neki más gazdát, mert a jelenleginél mesterségét nem tanulhatja. 1842-ben Molnár Ádámnak a céh visszaítélte Sükös András nevezetű szökött legényét, akit az említett mester szabadított fel. A szófogadatlan legényt egy kántor bérivel büntették meg. Sükös András azonban semmiképpen sem akart visszatérni régi helyére, a céh és gazdája közös beleegyezésével, az addig ráköltött 6 forint visszatérítése után, szabaddá lett. 1848-ban Jantsó Sámuel is konfliktusba került legényeivel. Noha kölcsönösen lemondtak egymásról és a legényeknek már új gazdát is rendelt a céh, Jantsó Sámuel megváltoztatta elhatározását: szeretne volna visszakapni eltávozott legényeit. A céh döntése értelmében a legények új helyükön maradtak²⁵.

A céh szigorúan örködött afelett, hogy a rossz magaviseletű legényeket, akiket a mesterség tanulásától eltiltottak ne hogy valamelyik mesterember foglalkoztatni merje. Ez a tilalom méginkább vonatkozott a kontár legényekre. „1817-ben teljes céhünk gyűlése tartatván azon dologban, hogy ifjabb Tóth Sámuel ökegyelme a magánál levő kontárságot folytatott marosvásárhelyi Szatmári Ferenc mesterlegénye dolgában, mivel a céhtől meg volt tiltva, hogy ne dolgoztassa és ennek nem tévén eleget a céh végezte, hogy amíg céhvel meg nem békélik se mesterségével se pedig személyével társaságunkba nem tartozik“. 1843-ban Jantsó Jánost is „egy ártikulus értékéig“ büntették meg, mert Sükös András mesterségtől eltiltott legénynek munkát adott. 1846-ban Jantsó Sámuel 2 forint és 2 font viasszal büntették, mert háromszori üzenetre sem jelent meg a céhnél mesterlegénye ügyében és a céh utasítása ellenére is a legényt házában tartotta²⁶.

A legények munkaideje az egész napot felölelte: kora reggeltől késő estig tartott, „a mesterlegények akár hét számban akár napszámban dolgoznak, egész héten át tartoznak dolgozni, téli időben reggel 6 órától este 10 óráig, nyáron reggel 5 órától addig míg a nap világa tart. Meg nem engedhető,

hogy a legény gazdája tudta nélkül letegye a munkát és csavarogjon a városban²⁷. A XIX. század második felétől némileg csökkent a munkaidő, ettől fogva a munka reggel 6-kor kezdődött és este 8-kor fejeződött be. A munka napot háromszor lehetett megszakítani: reggelizéskor, ebédkor és gyerya-világításkor, ami tulajdonképpen a munkanap végét is jelentette²⁸.

A mesterlegények bérét is a céh szabályzatok állapították meg. A fizetés azonban nagyon csekély volt és ezért a legények gyakorta, anyagi nehézségeik leküzdéséért, titokban vállaltak munkát. Saját hasznukra báránybőröket vásároltak vagy mesteremberrel szövetkezve, „sutyonba“ készítették a szúcstermékeket. 1781-ben Szóts István legény, a céh tudta nélkül, Brassóból egy kozsokot hozott. Hibáját beismerte és lekötelezte magát, hogy többet ilyen szabálysértést nem követ el. Kováts József mester 1803-ban Szalatsi József nevű legényével egykézre bőröket vettek, kidolgozták és eladták ezeket. A céh tudomást szerzett erről és Kováts Józsefet megbüntette fél veder borral²⁹. A céh 1829-ben egy Kantában élő szúcslegény ügyét tárgyalta, aki a városból bárány és süveg bőröket szokott felvásárolni. Szolgabírói rendelet útján tiltották meg az említett legénynek a bőrök vételét. 1832-ben Sükös Ferenc legény ügyében született ítélet. Tavasszal bárányokat vásárolt, húszakat eladta, a bőreiket pedig egy Kristóf nevezetű kantai örmény kereskedő vásárolta meg, kitől a céh a tiltott árut elkozbotta a legényt pedig 2,30 forintra büntette. „Sükös Ferenc mesterlegény a fent leírt hibáit elismervén a büntetést megfizette. A céh is kebelébe újra bevette, megígérte hogy a céh ártikulusai ellen soha nem hibázik, ha hibáznék a céhből zárassék ki“³⁰.

Jantsó Sándor atyamestert a céh 1867-ben 6 magyar forintra bírságot, mert helyet adott Szabó Lázár mesterlegény bőreinek a kicsáválására. Az effajta kihágások magyarázata, a legények létminimumát is alig biztosító, rendkívül alacsony bér. Az 1649-es kiváltságlevél a legények bérét így állapította meg: „ha jó műves legény heti bére 20 pénz, ha alábbvaló 16 pénz“. Az 1824-es szabályzat is a bér megállapításánál figyelembe vette a munka minőségét, az illető magatartását és az élelmiszerek árát. Eszerint a heti bér „ha jó munkás 20 dinár, ha kevésbé jó 10 dinár“. A fizetés ilyen nagy ingadozása megteremtette a lehetőséget a visszaélésekre, a bérek erőszakos lecsökkentésére. A XIX. század második felétől a céh már nem szabályozta a legények munkabérét, hanem a munkafeltételeket, akárcsak a bérezést a felek közös megegyezésére bízta: „a segéd alkalmazásánál ami a fizetést, kosztot, lakást, ágyat, mosatást, gyertyát és más szükségleteket illeti úgyszintén a próbaidőt, fizetési terminusokat, felmondási időt, mindezek a munkaadók és mesterlegények között egyezkedés útján végrehajtandó. Egyezkedés hiányában a heti fizetés és a 14 napi felmondási idő tüzetik ki, mely a helyiség gyakorlata szerint zsinormértékül veendő. Ha a szolgálattétel darab szám szerint történik, vagy a segéd a munkaadótól előlegezett, ekkor a felmondásra nem figyelve rászoritandó az elvállalt művet bevégezni és az előlegezést vagy ledolgozni vagy lefizetni“³¹.

1862-ben a mesterlegények mindennapra előírt munkamennyiségét pontosan körvonalazták: egy posztó subát megbérelni, két egyujjas bundát vagy 6 sapkát kellett elkészíteni. A megszokott fizetési egység továbbra is a heti bér maradt, mely rendszerint egy forint 12 krajcárt tett ki értékben, kosztal és szállással együtt. Ugyanebben az időszakban egy pár juhbőr ára 3 forint körül mozgott. A legény egy havi bére tehát alig volt több egy pár juhbőrnél. A darabszám utáni javadalmazás nem volt szokásban a kézdí-vásárhelyi szűcs céhnél³².

A legények állandó pénzsűkében voltak. A szegényebb sorsúak még a beállási díj és a vendéglátás költségeit sem tudták előteremteni. 1847-ben Jantsó Sámuel „mesterlegényi ónusát“ nem fizette meg. Büntetésből a céh 3 magyar forintot rótt ki rá és kötelezte „az 5 kántori bor“ megfizetésére is³³.

Anyagi fedezet hiányában a mesterlegény kezeset kellett fogadjon, mert a céh csak ilyen esetben tekintette fizetőképessnek a céhvel szembeni esetleges adóságok vagy birságok kiegyenlítésére.

1862-ben Sükös Dávid mesterlegényt a céh felszólította, hogy az 1 forint birságát fizesse meg. Pénz hiányában az érette kezességet vállaló Jantsó Sámuel mester kötelezte magát az említett összeg kifizetésére³⁴.

A legényeket is szigorú fegyelemre kényszerítették, akárcsak az inasokat, testi fenyítésről, „aristomról“ is olvashatunk az egyéb büntetések mellett. A céhlevelek pontosan körülhatárolták a követendő magatartásformákat, az élet különböző területein. Mivel a céh katonákat is állított a kifogásolható magatartású mesterlegényt „a katonaság gondjaira bízta“³⁵. 1784-ben Szóts Péter és Nagy Márton legények gazdájuktól elszöktek és hamisított szabaduló levéllel Udvarhelyre mentek. Az ottani céhet is becsapták, onnan is elszöktek, majd Csikba bújókáltak. A Csiki katonai parancsnokság azonban tudomást szerzett hollétükről és mint szökött katonákat hazaküldötte, ahol a század és a céh is megbüntette őket. Ugyanabban az évben Szóts Péter Baróton gazdájától „kvártélyá alkalmával egy pánglikás süveget ellopott, ezért hazaküldték ahol a compánia aréstomba tette, de innen éjjnek idején elszökött és feltörte Jantsó Jánosné tapasztatlan házának ablakát és fáját ellopta“. Tetézett bűnösségéért a mesterség tanulásától eltiltották³⁶.

A viselkedési szabályok megsértését a céh közösségi ügyként kezelte és gyűlésein ítélkezett a kihágást elkövető fölött. 1802-ben Csiszár Sámuel mesterlegényt lopás miatt az ezredparancsnokság keményen megbüntette, apja pedig a megbékülésért fizetett a céhnek 2 veder bort³⁶. 1842-ben Sükös András mesterlegény gazdájának Molnár Ádámnak a lovát az istállóból elvette és falura ment vele guzsalyosba. Mestere ezen kívül bizonyos pálinka árának eltulajdonításával is gyanúsította. Ezek után a céh más helyre rendelte a legényt, de volt gazdájának is megparancsolta, hogy a vádat 15 nap alatt bizonyítsa be³⁸. 1803-ban Nagy András mesterlegény éjjnek idején a Molnár Andrásné ablakát beverte, tettéért fél veder borral büntették. Bruder Tamár mesterlegényt 1852-ben 2,30 forintra büntették, mert a céh rendjét tudatosan áthágta. Csengeri Tamás mesterlegényt pedig 1857-ben 3 forinttal büntették meg hibás mérésért³⁹.

A mesterlegények renitenssége országos gondot jelentett, erre utal egy 1851-es felső utasítás, mely a céh figyelmét felhívja, hogy a legények magatartásával szemben a legnagyobb szigorot és következetességet alkalmazzák: „a mesterlegények jövőre is az illendő önviseletre és becsületességre szoríttassanak rá a tévelygők fedessenek meg és a körülményekhez képest elkövetett hibáikért az illető uton érdemileg büntetődjenek meg. Egyszer s mint tudja minden mesterlegény előre, hogy a mesteri jog eléréséhez a mesterségi munkásságon kívül megfedhetetlen, hű és becsmérelhetetlen magaviselet is tartozik és hogy az célját el nem éri, ki erkölcsösségéről kielégítő biztositást mutatni nem képes“⁴⁰.

JEGYZETEK

- ¹ Kovách Géza. *A zilahi céhek története* Bukarest. 1958.37.1.
- ² Nagybakay Péter. *Céhek, céhemlékek Veszprém megyében*. Veszprém. 1971.18.1.
- ³ *Kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1788–1900.
- ⁴ Cserey Zoltán. *A kézdivásárhelyi szücs céh gazdasági-társadalmi helyzete a XVIII. század közepén (1730–1756), a számadás jegyzőkönyvek tükrében*. Aluta. 1976–1977. 132 1.
- ⁵ *Kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1788–1900.
- ⁶ *A kézdivásárhelyen alakult Szücs társulat alapszabályai 1860 március 23.*
- ⁷ *Artikulusok, melyek a királyi főkormányzó tanácstól a királyi szabad városban Kézdivásárhelyen lévő szücs céhnek kiadattatik*. 1824.
- ⁸ Cserey Zoltán. *A kézdivásárhelyi szücs céh...* Aluta. 1976 131 1.
- ⁹ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma az az jegyzőkönyve (1773–1806)*.
- ¹⁰ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1788–1900.
- ¹¹ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1773–1806.
- ¹² *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1788–1900.
- ¹³ Idem. *A lapát evező formájú 50–60 cm hosszú 500–800 g súlyu, tölgy vagy bükkfából készült büntető eszköz volt* Richter István *mesterlegények a céh világban*. Ethnographia. 1930. 1951.
- ¹⁴ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1788–1900.
- ¹⁵ Francsics Károly. *Kis kamorámba gyertyát gyűjték*. Budapest. 1973. 61 1.
- ¹⁶ Kovách Géza. *A zilahi céhek ...* 43 1.
- ¹⁷ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1788–1900.
- ¹⁸ Nagybakay Péter. *Céhek, céh emlékek ...* 31 1.
- ¹⁹ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1806–1872.
- ²⁰ *Artikulusok melyek a királyi főkormányzó tanácstól.....*
- ²¹ Idem.
- ²² *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1788–1900.
- ²³ *Artikulusok melyek a királyi főkormányzó tanácstól.....*
- ²⁴ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1806–1872.
- ²⁵ Idem
- ²⁶ Idem.
- ²⁷ *Artikulusok melyek a királyi főkormányzó tanácstól ...*
- ²⁸ *A kézdivásárhelyen alakult szücs társulat alapszabályai*. 1866.
- ²⁹ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1773–1806.
- ³⁰ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1806–1872.
- ³¹ *A kézdivásárhelyen alakult szücs társulat alapszabályai*. 1860.
- ³² Idem
- ³³ *A kézdivásárhelyi szücs céh protokoluma*. 1806–1872.
- ³⁴ Idem.
- ³⁵ Idem.

³⁶ *A kézdivásárhelyi szűcs céh protokoluma. 1773–1806.*

³⁷ *Idem*

³⁸ *A kézdivásárhelyi szűcs céh protokoluma. 1806–1872*

³⁹ *A kézdivásárhelyi szűcs céh protokoluma. 1788–1900*

⁴⁰ *A marosvásárhelyi császári kerületi bíróság leirata Sepsiszentgyörgyre. 1851 szeptember 20-án.*

Rezumat

Studiul de față prezintă situația ucenicilor și calfelor breslei cojocarilor din Tg. Secuiesc, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Situația umilitoare a ucenicilor, numeroasele obligații, lipsa totală a drepturilor, le-a îngreunat foarte mult viața. Dintre pedepsele aplicate, cea mai frecventă era cea corporală. Calfele deși aveau o situație mai bună decât ucenicii, — nu erau obligați să presteze munci în jurul casei —, totuși, drumul ce trebuia parcurs pînă la calitatea de meșter, era foarte spinos. Programul de lucru ce a cuprins ziua întreagă, salariile scăzute, tratamentul dur, în general o viață mizerabilă, a caracterizat viața calfelor, care avea ca scop final, dobîndirea funcției de meșter.